

STAROSTWO POWIATOWE
w Kielcach
Al. IX Wieków Kielc 3
25-516 KIELCE

ARCHO-bis
Pracownia Badań i Studiów Archeologicznych, Historycznych i Konserwatorskich
dr Czesław Hadamik, ul. Szkolna 40/60, 25-604 Kielce

WOJEWODZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW w Kielcach
25-009 Kielce, ul. Zamkowa 5
tel/fax 041 344 56 34, 041 344 27 20
PP CUP Kielce T 101

Kons. w. ob. 0
02.10.2010

[Signature]

Program

badania archeologicznych w obrębie synagogi w Chmielniku oraz na terenie przyległym

NINIEJSZY ZAŁĄCZNIK STANOWI
INTEGRALNĄ CZĘŚĆ DECYZJI
STAROSTWA POWIATOWEGO
w Kielcach
o pozwoleniu na budowę
z dnia 04-01-2010
nr. B.T. 4291-12-91110

ZALĄCZNIK GRAFICZNY
Nr 6

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW w Kielcach
25-009 Kielce, ul. Zamkowa 5
tel/fax 041 344 56 34, 041 344 27 20
PP CUP Kielce T 101
Załącznik do Decyzji
z dn. 22.10.2010.

Kielce, październik 2010 r.

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW w Kielcach
25-009 Kielce, ul. Zamkowa 5
tel./fax 041 344 56 34, 041 344 27 20
PP CUP Kielce T 101

W Kielcach
Al. IX Włókna 10/13
25-010 Kielce

Kielce 07.10.2010r.

Protokół z przyjęcia prac i dokumentacji archeologicznej

W dniu 07.10.2010 r. Inspekcja Archeologii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach

zapoznała się z „Programem badań archeologicznych w obrębie synagogi w Chmielniku oraz na terenie przyległym” wykonanym przez Pana dr Czesława Hadamika, ARCHEO-bis, Pracownia Badań i Studiów Archeologicznych, Historycznych i Konserwatorskich, ul. Szkolna 40/60, 25-604 Kielce. Program ten uzyskał akceptację IA WUOZ Kielce i będzie on podstawą dla wydania decyzji zezwalającej na przeprowadzenie badań archeologicznych nad planowanymi przez Urząd Gminy w Chmielniku pracami związanymi z adaptacją tego obiektu na cele muzealne.

Inspekcja Archeologiczna WUOZ Kielce

Daniel Czernek

AL... Kielce 3
21.03

Program
badania archeologicznych
w obrębie synagogi w Chmielniku oraz na terenie przyległym

Program sporządzono na podstawie Decyzji Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wykonanie Programu badań archeologicznych jest częścią prac badawczych i projektowych związanych z zamierzoną przez Urząd Gminy w Chmielniku adaptacją obiektu na cele muzealne. Niniejszy program dotyczy wyłącznie prac związanych z tym zamierzeniem. Został on sporządzony w porozumieniu i na zlecenie mgr. inż. arch. Władysława Markulisa, autora inwentaryzacji oraz projektu adaptacji synagogi na cele muzealne (ABA – Autorskie Biuro Architektoniczne arch. Władysław Markulis). Synagoga w Chmielniku jest cennym zabytkiem wczesnonowożytnego budownictwa sakralnego, wpisanym do Rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego pod nr 794 (wpis z dn. 8.02.1958 r.) oraz pod nr 119 (wpis z dn. 21.02.1966 r.).

Położenie terenu badań.

Przedmiotem badań jest budynek XVII-wiecznej synagogi, usytuowany ok. 100 m na północ od naroża NE rynku lokowanego w 1551 roku miasta, a także teren na zewnątrz budowli, objęty zakresem prac ziemnych, związanych z projektowaną adaptacją dawnej bóżnicy na muzeum. Rejon ten jest częścią wczesnonowożytnego układu urbanistycznego i leży w granicach ochrony konserwatorskiej. Od 1. połowy XVII wieku był też centralnym punktem szybko się rozwijającej dzielnicy żydowskiej. W strefie tej zakłada się priorytet wymagań konserwatorskich.

Dotychczasowe badania historyczne, architektoniczne i archeologiczne.

Teren synagogi w Chmielniku oraz bezpośrednio przyległy od strony północnej obszar dawnego cmentarza grzebalnego nie były dotychczas przedmiotem badań archeologicznych. Wobec tego oparto się w niniejszym programie na rezultatach dotychczasowych prac historycznych i architektonicznych. Dane te pozwalają jedynie w sposób ogólny określić warunki

41. 11. 2017 14:01
Strona 8

konserwatorskie, które muszą być spełnione w związku z zamierzoną adaptacją budowli na cele muzealne.

Synagoga była jak dotąd obiektem jednej pełnej analizy historyczno-architektonicznej, napisanej przez Jerzego Baranowskiego („Synagoga w Chmielniku”, P.P. PKZ Warszawa 1960, mps w Archiwum WUOZ w Kielcach). Autor opracowania zawarł w nim wnioski z obszernej kwerendy bibliograficznej oraz – dosyć ograniczonej – archiwalnej. Przeprowadził też analizę historyczną oraz architektoniczno-budowlaną obiektu¹. Jako *terminus post quem* jego budowy przyjął przywilej właściciela miasteczka Krzysztofa Gołuchowskiego z 1630 roku, zezwalający Żydom na osiedlenie się w Chmielniku i nadający im szerokie uprawnienia, w tym prawo założenia bóżnicy. Aż do XIX stulecia brak jest jakichkolwiek źródeł do dziejów ewentualnych przekształceń obiektu. W latach 1849, 1851 oraz 1876 Chmielnik niszczyły wielkie pożary, z których dwa pierwsze rozprzestrzeniły się z dzielnicy żydowskiej. Choć nie wiadomo w jakim zakresie pożary te dotknęły synagogi, autor opracowania przyjął pożar w 1849 roku jako poważną cezurę w dziejach budowli, która musiała spowodować znaczne jej przekształcenia przestrzenno-architektoniczne w trakcie odbudowy. Z analizy bryły budynku oraz układu wnętrza głównego korpusu (jednoprzestrzenna sala modlitw i dwudzielny przedsionek) J. Baranowski wysnuł wniosek, że w swoim zrębie pochodzi on z XVII wieku; analogią do tego układu jest np. zachowana późnorenesansowa synagoga w Szydłowie. Hipotetycznie założył też, że przedsionek aż do XX wieku był parterowy. Z okresu odbudowy synagogi po pożarze w 1849 roku mają pochodzić żaglaste sklepienia korpusu głównego oraz wystrój sztukatorski. W tym samym okresie miał być zamurowany pierwotny otwór wejściowy, co zapewne łączyło się z założeniem klatki schodowej przy elewacji zachodniej². Z kolei efektem prac z 2. połowy XIX oraz początków XX wieku miało być dostawienie bezstylowej przybudówki od strony północnej. Taka koncepcja rozwoju przestrzennego budowli spotkała się z pewną krytyką już na etapie recenzji opracowania³, ale wobec braku dalszych badań architektonicznych temat ten nie został rozwinięty.

Kolejne prace inwentaryzacyjne przeprowadzono w 1978 roku (mgr inż. arch. S. Gądzic, inwentaryzacja konserwatorska, oprac. P.P. PKZ). Dla potrzeb adaptacji budynku na cele muzealne mgr inż. arch. Władysław Markulis wykonał w 2009 roku inwentaryzację architektoniczną. Również w 2009 roku powstała analiza architektoniczna obiektu autorstwa dr.

¹ Skrócona wersja opracowania została opublikowana. Zob. J. Baranowski, *Synagoga w Chmielniku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, R. 11, 1960, nr 36, s. 95-106.

² Jest tu pewna niekonsekwencja, gdyż Autor zakłada wcześniej, że przedsionek aż do XX wieku był parterowy, podczas gdy założenie klatki schodowej implikuje nadbudowanie empory dla kobiet już po połowie XIX wieku.

³ Zob. Z. Rewski, „Recenzja dokumentacji historycznej, dotyczącej synagogi w Chmielniku, woj. kieleckie, wykonanej przez mgr. J. Baranowskiego”, mps w Archiwum WUOZ w Kielcach.

- pu), fotograficznej i opisowej (dziennik badań, polowy inwentarz zabytków), a także dokładnej dokumentacji geodezyjnej. Opracowanie wyników badań sondażowych, które będzie obejmować: pełne sprawozdanie z interpretacją odkrytych nawarstwień i struktur oraz wnioskami konserwatorskimi, inwentarz zabytków ruchomych, dokumentację opisową, rysunkową, fotograficzną z inwentarzami oraz dokumentację geodezyjną z wtyczeniem odkrytych relikwów w plan obiektu.
3. Ratownicze badania wykopaliskowe wewnątrz i na zewnątrz budowli (zob. ryc. 2), wykonywane w obrębie głównej sali modlitw po rozbiórce drewnianego stropu, ukierunkowane na pozyskanie podstawowych danych dotyczących rozwoju przestrzennego budynku, w tym rozpoznanie problemu chronologii klatki schodowej, który rozstrzygnie kwestię pierwotnego lub wtórnego charakteru empory dla kobiet (Esrat-Naszim), a także poziomów użytkowych terenu. Opracowanie wyników badań, które będzie obejmować: pełne sprawozdanie z interpretacją odkrytych nawarstwień i struktur oraz wnioskami konserwatorskimi, inwentarz zabytków ruchomych, dokumentację opisową, rysunkową, fotograficzną z inwentarzami oraz dokumentację geodezyjną z wtyczeniem odkrytych relikwów w plan obiektu.
 4. Nadzór archeologiczny nad wszystkimi pozostałymi pracami ziemnymi w ramach inwestycji, przewidzianymi w projekcie (jak wymiana instalacji liniowych, wymiana nawierzchni placu itp.) z opracowaniem wyników nadzoru.

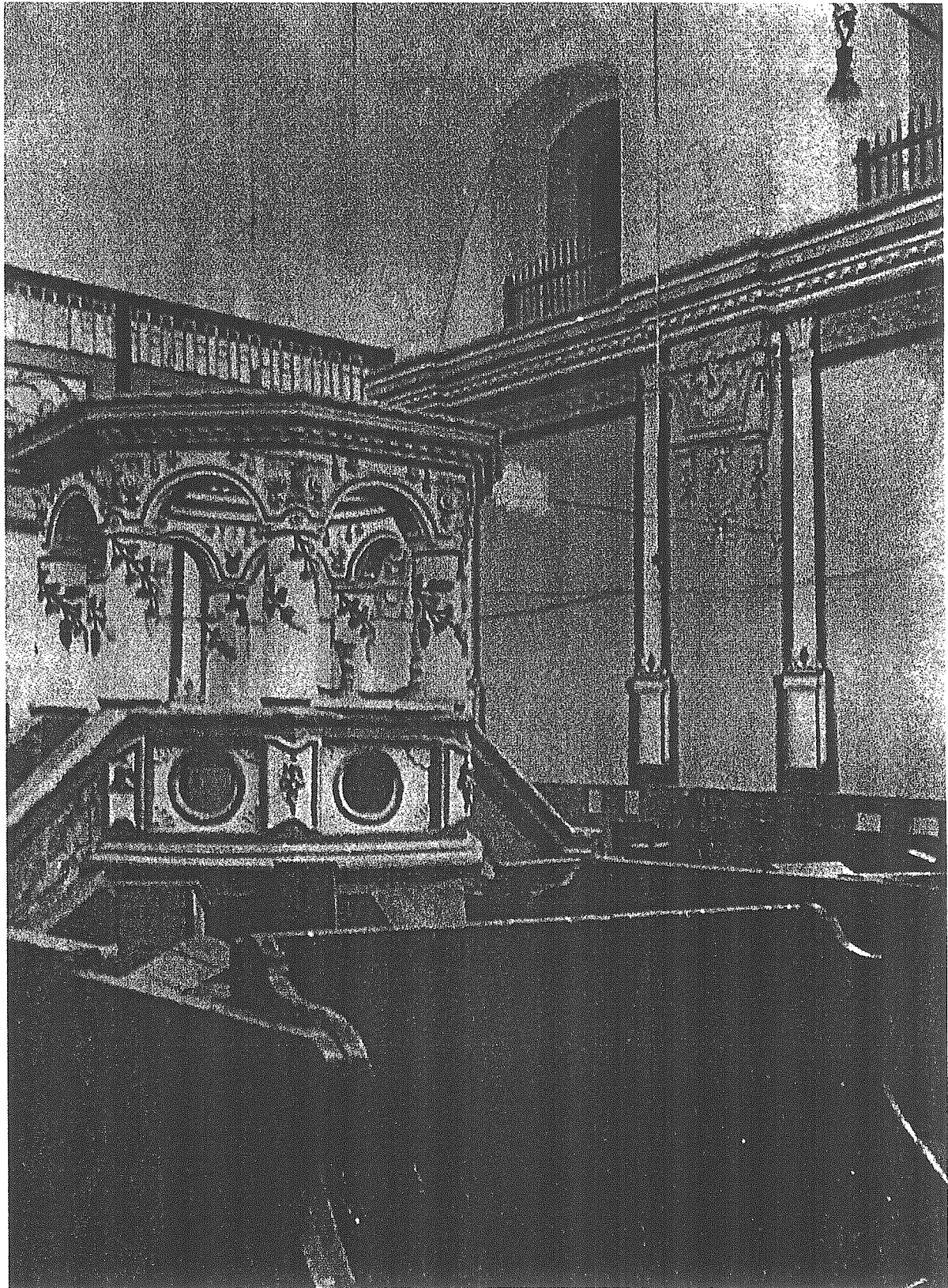
Ocena oddziaływania planowanej inwestycji na teren historycznego miasta.

Z samego założenia projektu adaptacji budynku dawnej synagogi wynika, że inwestycja ma na celu jego rewitalizację i przystosowanie do różnorodnych funkcji muzealnych i kulturalnych. Z tych też względów inwestycja powinna mieć wysoce pozytywny wpływ na funkcjonowanie miasta. Od strony badawczej prace archeologiczne mogą się przyczynić do pełnego rozpoznania i rekonstrukcji tego cennego obiektu w kolejnych fazach jego istnienia.

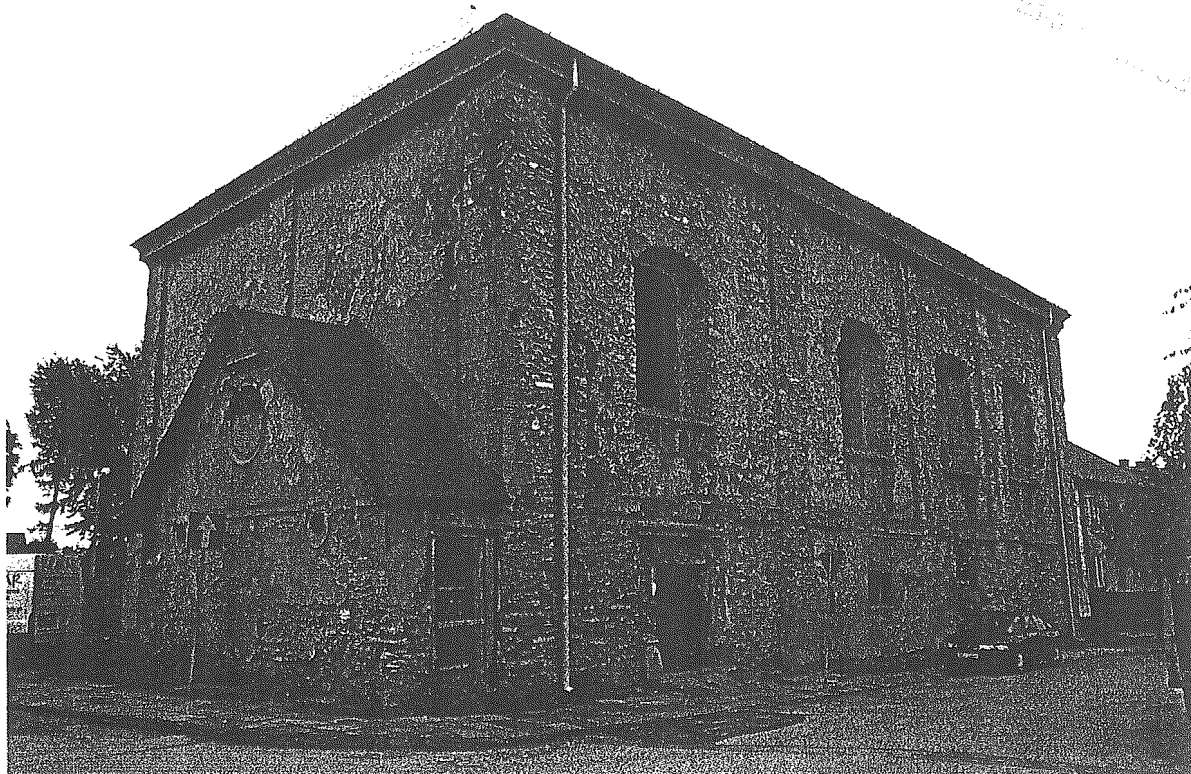
dr Czesław Hadamik

Archeolog

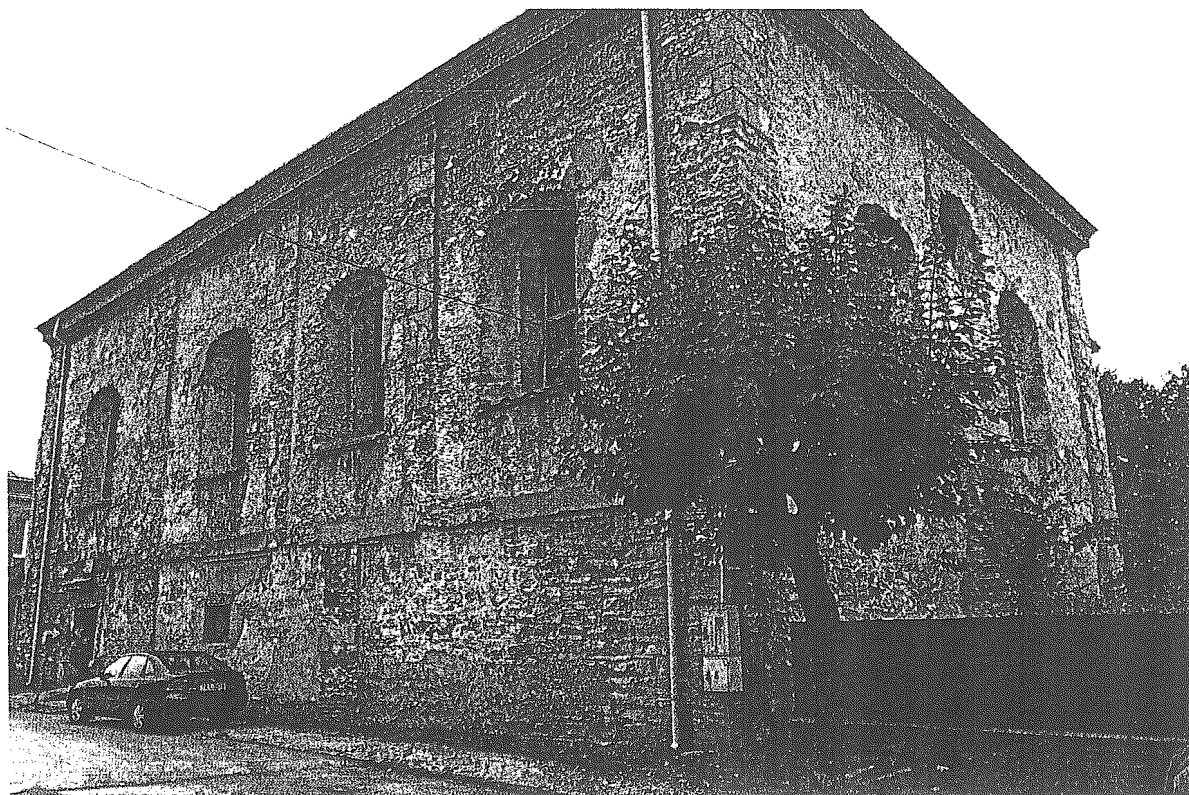
Czesław Hadamik

Ryc. 3. Chmielnik, synagoga. Wnętrze - widok na bime, w głębi fragment empyry dla kobiet, widok na NW. Fotografia sprzed 1939 r. Zbiory WUOZ w Kielcach Za: J. Baranowski, Synagoga w Chmielniku, Warszawa 1960, mps w Archiwum WUOZ w Kielcach.

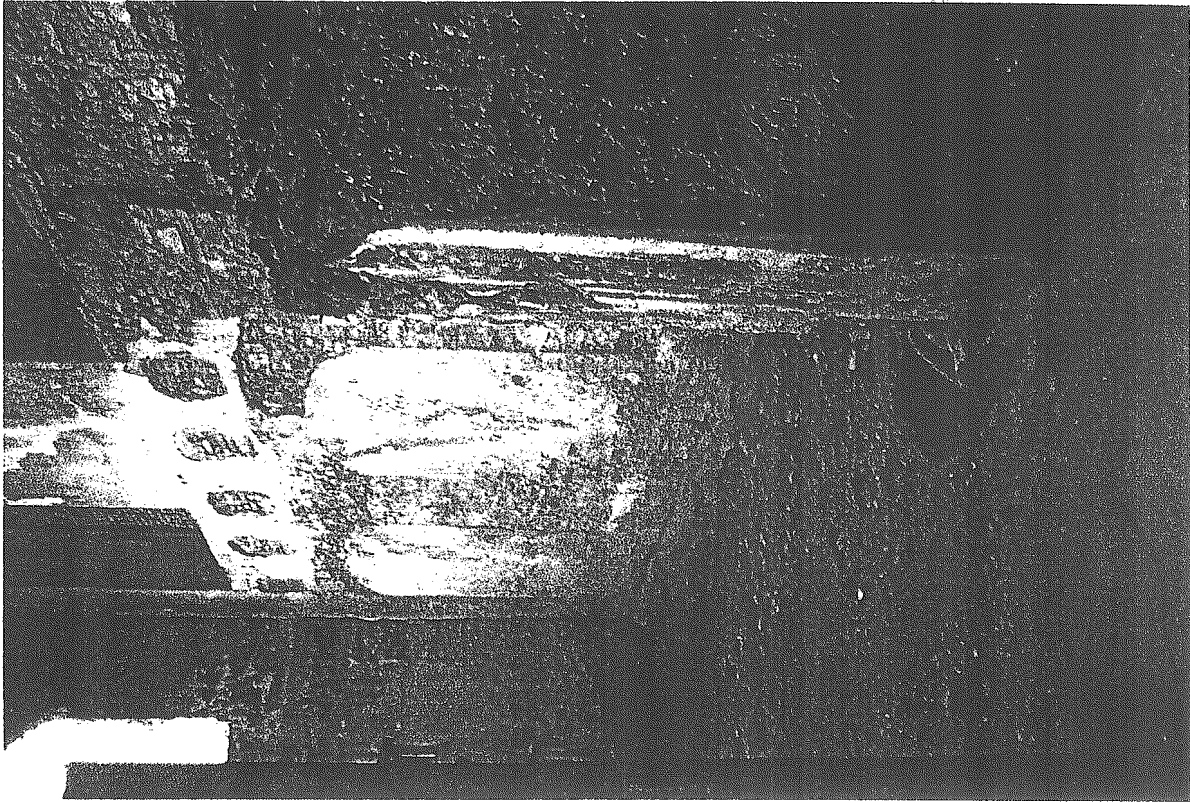
Ryc. 4. Chmielnik, synagoga. Widok ogólny od strony SWW. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.

Ryc. 5. Chmielnik, synagoga. Widok ogólny od strony SE. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.

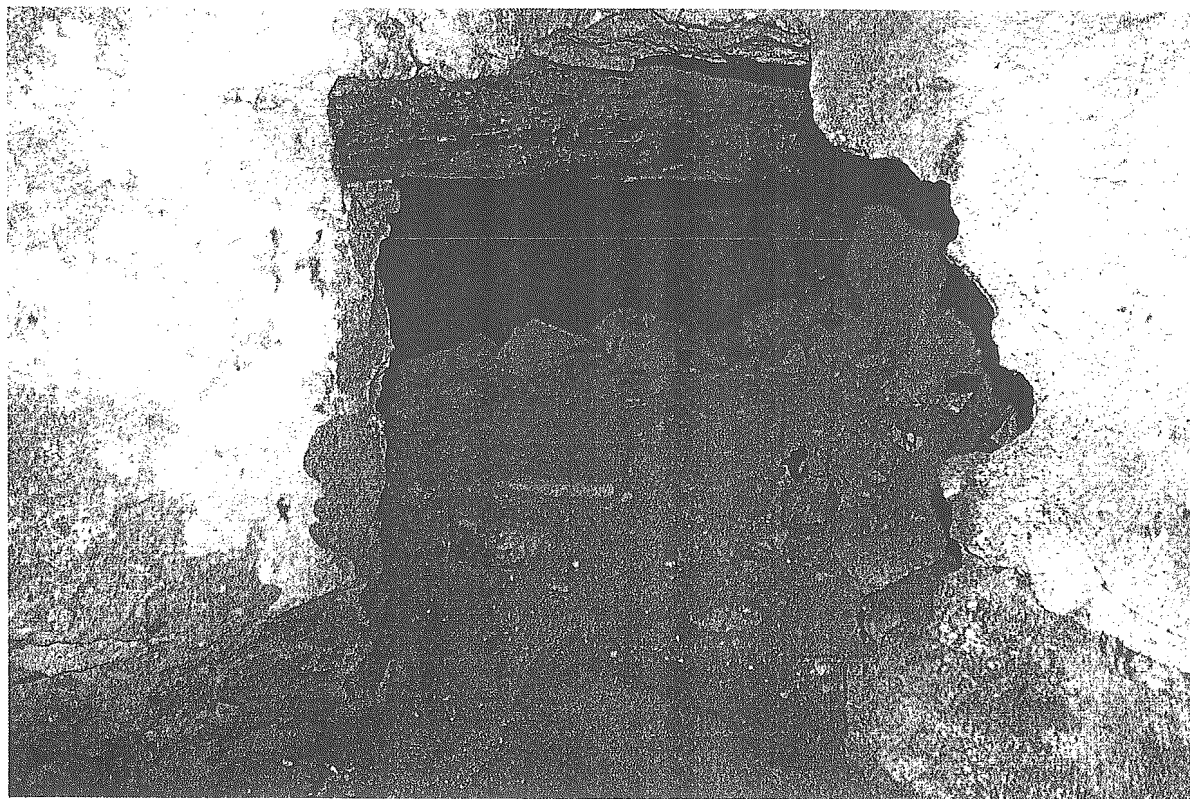
Ryc. 6. Chmielnik, synagoga. Główna sala modlitw, widok ogólny od strony SW. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.

Ryc. 7. Chmielnik, synagoga. Fragment dobudówki od strony północnej, widok od strony W. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.

Ryc. 8. Chmielnik, synagoga. Sala S przedsionka, widok ogólny od strony S. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.

Ryc. 9. Chmielnik, synagoga. Sala S przedsionka, naroże NW, komora pieca i fragment zagrużowanej szyi (?), widok od strony SE. Fot. C. Hadamik, 1.10.2010 r.